

ISSN: 1814 - 6961
E-ISSN: 2788-9718

ОТАН ТАРИХЫ

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2022, № 1 (97)

1 /2022

Құрылтайшы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ғылым Комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Бас редакторы:

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Абдырахманов Т.А. (Бішкек, Қырғызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Ресей), Аяған Б.Г. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әбусейітова М.Х. (Алматы, Қазақстан), Әбіл Е.А. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әжіғали С. (Алматы, Қазақстан), Әлімбаев Н. (Алматы, Қазақстан), Жұмағұлов Қ.Т. (Алматы, Қазақстан), Көмеков Б.Е. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Орынбор, Ресей), Мұқтар Ә. (Атырау, Қазақстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смағұлов О.С. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Сыдықов Е.Б. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Уяма Томохико (Саппоро, Жапония)

Жауапты редактор:

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы

Ғылыми редактор:

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Жауапты хатшы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшылар:

Зікірбаева В.С., Бауыржан С.

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель:
Министерство Образования и науки Республики казахстан
Комитет Науки
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:
Абдырахманов Т.А. (Бишкек, Кыргызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Россия), Аяган Б.Г. (Нур-Султан, Казахстан), Абусейтова М.Х. (Алматы, Казахстан), Абил Е.А. (Нур-Султан, Казахстан), Ажигали С. (Алматы, Казахстан), Алимбай Н. (Алматы, Казахстан), Жумагулов К.Т. (Алматы, Казахстан), Кумеков Б.Е. (Нур-Султан, Казахстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Оренбург, Россия), Мухтар А. (Атырау, Казахстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смагулов О.С. (Нур-Султан, Казахстан), Сыдыков Е.Б. (Нур-Султан, Казахстан), Уяма Томохико (Саппоро, Япония)

Ответственный редактор
Кудайбергенова Айжамал Ибрагимовна

Научный редактор
Козыбаева Махаббат Маликовна

Ответственный секретарь
Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Технический секретарь
Зикирбаева В.С., Бауыржан С.

Адрес редакции:
050100, Республика Казахстан,
г. Алматы, ул. Шевченко, 28
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова
Редакция журнала «Отечественная история»

Ссылка на сайт: <https://otan.history.iie.kz>
Тел.: +7 (727) 272-46-54.
E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал в Министерстве информации и общественного согласия Республики Казахстан
Зарегистрирована 9 марта 1998 г., имеет свидетельство N 158-Ж.

При перепечатке статей, съемке на микрофильмах и других копиях обязательно
делается ссылка на журнал.

Founder:

Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Committee of Science
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov

Chief editor

Kabuldinov Ziyabek Yermukhanovich

Members of editorial board:

Abdyrakhmanov T.A. (Bishkek, Kyrgyzstan), Ablazhey N.N. (Novosibirsk, Russia), Ayagan B.G. (Nursultan, Kazakhstan), Abuseitova M.H. (Almaty, Kazakhstan), Abil E.A. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Azhigali S. (Almaty, Kazakhstan), Alimbay N. (Almaty, Kazakhstan), Zhumagulov K.T. (Almaty, Kazakhstan), Kumekov B.E. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Kudryachenko A.I. (Kiev, Ukraine), Lyubichankovsky S.V. (Orenburg, Russia), Mukhtar A. (Atyrau, Kazakhstan), Peter Finke (Zurich, Switzerland), Smagulov O.S. (Nur-Sultan, Kazakhstan), E.B. Sydykov (Nur-Sultan, Kazakhstan), Uyama Tomohiko (Sapporo, Japan)

Executive Editor

Kudaibergenova Aizhamal Ibragimovna

Scientific Editor

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Executive Secretary

Murzakhodzhayev Kuanysh Madievich

Technical secretary

Zikirbayeva V.S., Bauyrzhan S.

Editorial office address:

050100, Republic of Kazakhstan,
Almaty, Shevchenko str., 28
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov
Editorial board of the magazine «History of the homeland»

Link to the website: <https://otan.history.iie.kz>

Tel.: +7 (727) 272-46-54.

Email address: otanhistory@gmail.com .

Journal in the Ministry of Information and public consent of the Republic of Kazakhstan
registered on March 9, 1998, has certificate No. 158-Zh.

When reprinting articles, shooting on microfilm and other copies,
a link to the magazine is necessarily made.

materialam Alma-Atinskoy i Dzhambul'skoj oblastej). [Material culture of Kazakh collective farmers of South-Eastern Kazakhstan (Based on the materials of Alma-Ata and Dzhambul regions)] // Trudy Instituta istorii, arheologii i etnografii. T.3. Etnografiya. [Proceedings of the Institute of history, archeology and ethnography. V.3. Ethnography]. Alma-Ata: Izd-vo AN KazSSR, 1956. S. 105–189.

Cameron S. Ashtyq zhaylagan dala. Asharshylyq, ozbyrlyq zhane Kenestik Qazaqstandy ornatu. [The Hangry Steppe: Famine, Violence, and the Making of Soviet Kazakhstan]. Almaty: Soz. 2020. 304 b. [In Kazakh].

Kindler R. Stalinskiye kochevniky. Vlastigolod v Kazakhstane. [Stalin's nomads. Power and Famine in Kazakhstan]. M.: Politicheskaya entsiklopediya. 2017. 382 s. [In Russian].

Kolodin F.I. Tovarishchestva po sovmestnoy obrabotke zemli (TOZy) v Kazakhstane v gody pervoy i vtoroy pyatiletok. [Partnerships for joint cultivation of land (TOZ) in Kazakhstan during the first and second five-year plans] // Trudy Instituta istorii, arheologii i etnografii. T. 2. Istoriya. [Proceedings of the Institute of history, archeology and ethnography. V.2. History]. Alma-Ata: AN KazSSR. 1956. S. 134–227. [In Russian].

Kultura i byt kazakhskogo kolkhoznogo aula. [Culture and life of the Kazakh collective farm village]. Alma-Ata: Nauka. 1967. 304 s. [In Russian].

Kulchitskiy S.V. Pochemu on nas unichtozhal? Stalin i ukrainskiy golodomor. [Why did he destroy us? Stalin and the Ukrainian Holodomor]. Kiyev: Ukrainskaya press-gruppa. 2007. 242 s. [In Russian].

Nefedov S.A. Katastrofa 1933 goda: gibel traditsionnogo obshchestva. [The catastrophe of 1933: the death of traditional society] // Istoricheskaya psikhologiya i sotsiologiya istorii. [Historical psychology and sociology of history]. 2013. T. 6. № 1. S. 5 – 31. [In Russian].

Orynbayeva G.U. Khozyaystvo i byt kazakhov v pervoye desyatiletie sovetskoy vlasti (po issledovaniyam 20-kh gg. XX v.). [Economy and everyday life of Kazakhs in the first decade of Soviet power (according to studies of the 20s of the XX century)] // Otan tarikh. [History of Homeland]. 2020. № 4. S. 58 – 69. [In Russian].

Russian State Archive of Socio-Political History (RGASPI). F. 17. In. 25. C. 1. 1926.

Russian State Archive of Socio-Political History (RGASPI). F. 17. In. 25. C. 83. 1926.

Sinitsyn F.L. Sovetskoye gosudarstvo i kochevniky. Istoriya. politika. naseleniye. 1917–1991 gg. [The Soviet state and the nomads. History, politics, population. 1917–1991]. M.: Tsentrpoligraf. 2019. 318 s. [In Russian].

Slastukhin F. Sotsialisticheskaya perestroika kochevogo kazakhskogo aula. [Socialist restructuring of the nomadic Kazakh village]. // Sovetskaya etnografiya. [Soviet ethnography]. 1933. № 1. S. 68–97. [In Russian].

Smagulova S.O. Qazaq merzimdi baspasozhi: shygutarihy men derektikmanyzy (XX ғ. 20 – 30 zhzh.) [The Kazakh periodical press: the history of formation and source value (20 – 30 of the XX century.)]. Almaty: Eltanym, 2011. 432 b. [In Kazakh].

Sokolovskiy V.A. Kazakskiy aul. [Kazakh aul]. Tashkent, 1926. 50 s. [In Russian].

Tursunbayev A.B. Pobeda kolkhoznogo stroya v Kazakhstane. [The victory of the collective farm system in Kazakhstan]. Alma-Ata: Kazakhskoye gosudarstvennoye izdatelstvo. 1957. 326 s. [In Russian].

Tursunbayev A.B. Kolkhoznoye krestianstvo Kazakhstana. [Collective farm peasantry of Kazakhstan]. Alma-Ata: Kazakhskoye gosudarstvennoye izdatelstvo. 1960. 256 s. [In Russian].

FTAMP 03.20

DOI 10.51943/1814-6961_2022_1_200

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ ҚОҢЫРАТ ТАЙПАСЫНЫҢ КӨНЕ ТАРИХЫ

Жомарт Жеңіс^{1*}

¹Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты. Қазақстан, Алматы қ.

*Автор корреспондент
E-mail: zhozhengis@gmail.com

Түйіндеме. Мақалада қазақ халқының құрамындағы қоңырат тайпасының көне тарихы сарапталып, олардың ғұндармен, көне түркілермен тарихи этникалық байланыстары зерделенеді.

Автор, жазба деректері мен археологиялық ескерткіштерді, сондай ақ түркілердің тарихи аймақтарындағы топонимдер мен қазіргі халықтардың этногенезін зерттеу нәтижелері арқылы қоңырат тайпасының ежелгі ғұндармен, көне түркілермен тікелей этно-тарихи байланысы бар екендігін дәлелдейді.

Өз дәйектерін дәлелдеу үшін зерттеуші «ғұн» атауының тарих ғылымы айналымына қытай деректеріндегі хунну атауы, яғни, «қоңыр» этнонимінің қытай тіліндегі өзгеріске түскен атау екендігін көрсетті.

Автордың зерттеуінше, ортағасырлық авторлар еңбектері, шежіре деректері мен аңыздардың қонырат тайпасының көне түркілердің тікелей ұрпақтары екендігін дәлелдейді.

Моңғол империясындағы қонырат тайпасының орыны олардың Шыңғыс хан әулетімен некелік байланыстарға байланысты емес, керісінше, қоныраттардың дәстүрлі түркі мемлекеттілігіндегі тарихи және саяси маңызына қарай қалыптасқан дәстүр екендігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: түркі-моңғолдар, қазақтар, қоныраттар, ғұндар, хуяң, этимология, дәстүрлі дүниетаным, мемлекеттілік дәстүр

МРНТИ 03.20

ДРЕВНЯЯ ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ПЛЕМЕНИ КОНЫРАТ

Жомарт Женис^{1*}

¹Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова. Казахстан, г. Алматы

*Автор корреспондент
E-mail: zhozhengis@gmail.com

Аннотация. В статье анализируется древняя история казахской племени коньрат, его исторические и этнические связи с гуннами и древними тюрками.

Автор доказывает прямую этно-историческую связь племени коньрат с древними гуннами и древними тюрками посредством изучения письменных данных и археологических памятников, а также топонимов в исторических регионах тюрков и этногенеза современных тюркских народов.

В данной статье, исследователь показал, что этноним «гунн» происходит от китайского название хунну, то есть модифицированное название этнонима «qongug» в китайском языке.

Согласно автора, труды средневековых авторов, генеалогические данные и легенды доказывают, что племя коньрат является прямым потомком древних тюрков.

Роль племени коньрат в Монгольской империи обусловлена не только их брачными узами с династией Чингисхана, а скорее тем фактом, что коньраты имели важную роль в традиционной тюркской государственности.

Ключевые слова: тюрко-монголы, казахи, коньраты, хунны, хуяң, этимология, традиционное мировоззрение, традиции государственности.

IRSTI 03.20

ANCIENT HISTORY OF THE KAZAKH KONYRAT TRIBE

Zhomart Zhengis^{1*}

¹Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. Kazakhstan, Almaty.

*Corresponding author
E-mail: zhozhengis@gmail.com

Abstract. The article analyzes the ancient history of the Kazakh tribe Konyrat, its historical and ethnic ties with the Huns and ancient Turks.

The author proves the direct ethno-historical connection of the Konyrat tribe with the ancient Huns and ancient Turks by studying written data and archaeological monuments, as well as place names in the historical regions of the Turks and the ethnogenesis of modern Turkic peoples.

In this article, the researcher showed that the ethnonym “Hun” comes from the Chinese name for the Xiongnu, that is, a modified name for the ethnonym “qongyr” in the Chinese language.

According to the author, the works of medieval authors, genealogical data and legends prove that the Konyrat tribe is a direct descendant of the ancient Turks.

The role of the Konyrat tribe in the Mongol Empire is determined not only by their marriage ties with the Genghis Khan dynasty, but rather by the fact that the Konyrats had an important historical and political role in the traditional Turkic statehood.

Key words: Turkic-mongols, Kazakhs, Konyrats, Huns, Huyan, etymology, traditional worldview, traditions of statehood.

Кіріспе. Қазіргі түркі-моңғол халықтарының түгелінде дерлік кездесетін қоңыраттар көп санды, тарихы терең тайпа. Қоңыраттар ерте замандардан бері Орталық Азия, Кавказ, Иран, Ауғанстан және Шығыс Еуропа халықтарының этногенезінде маңызды роль атқарып, олардың ұлт ретінде ұйысуына қатысты. Ғұн империясы ыдыраған соң, ұзақ ғасырлар бойы бұрынғы ғұн бірлестігінің құрамындағы тайпалар, Еуразияның түкпір-түкпіріне тарады. Алтайдағы қоңыраттар Түркі қағанатын құруға ат салысып, кейін Еуразия далаларында пайда болған өзге де мемлекеттердің дамуына тікелей ықпал етті.

Қазақ халқының құрамындағы қоңыраттар барша қоңыраттың шағын бір кесегі ғана. Қоңыраттар қазіргі өзбек, қарақалпақ, қырғыз, ноғай, қырым татарлары, гагауз, Солтүстік Кавказ түркілері т.б. арасында да бар.

Қарақалпақтардың құрамындағы негізгі екі арыстың бір арысы осы қоңыраттар болса, екінші арысы – *он төрт ру* деп аталады. Қазақ шежіресіндегі «Нағанай бидің отыз баласы болыпты» деген аңыз қарақалпақтарда да бар.

Қырғыздардың қырық тайпасының құрамында аталатын тайпалардың бірі осы қоңыраттар. Ата тегін Нұхтан тарататын қырғыз шежіресінде қоңыратты Оғыз ханнан таратады. Оғыз ханның бірінші әйелінен Күнхан, Айхан, Жұлдызхан, ал екінші әйелінен Көкхан, Таухан, Теңізхан туады. (Теңіз ханнан Қырғыз, одан өрбіген Баяндүр, Бегене, Жайылдыр, Жебе) Көк тәңірінің ұлдары деп аталған. Жебе батырдан Қоңырат, Тайшық өрбиді (Бейшенбиев, 2002:8).

Қоңырат өзбек арасында да ең саны көп рулардың бірі. Өзбекстанның оңтүстігіндегі Сұрхандария облысы қалың қоңырат жайлаған жер. Ол аймақта Байсынтау атты жота, Байсын атты кент бар. Қоңыраттар көп қоныстанған бұл өңір кеңес өкіметіне дейін Бұхар хандығына қарайтын Байсын бектігі, Шерабад бектігі деп аталған. Олардан әрі қарай Ауғанстан, Тәжікстан жеріндегі өзбектердің басым бөлігі осы қоңыраттар.

Башқұрт халқының құрамындағы қоңыраттардың тәңгәуір тайпасы туралы академик Р.Г. Кузеев «тәңгәуір башқұрттары өздерінің тегін көне түркі ханзадасы Күлтегінмен байланыстырады. Рулық ұрандары «Қоңырат» болып табылатын тәңгәуірлердің этникалық тарихында қоңыраттардың маңызы зор болды» деп жазады (Сулейманов, 2006:68),

Қоңырат тайпасына қатысты атаулардың географиясы да ауқымды. Айталық, қоңырат тайпасына қатысты жер атаулары қоңыраттардың дәстүрлі аймағы, Қазақстанның оңтүстігінде ғана емес, Қазақстанның орталық, шығыс және солтүстік аудандарында да молынан кездеседі.

Атап айтқанда Жаманбай, Құрбансай, Қараша, Қырғызалы, Жауғашты, Ноғай, Қира, Қарамойын, Баян, Киікші, Сасық, Тіней, Жартыбастау, т.б. атаулар сияқты осы аймақтардың жер су атауларында сақталып қалған.

Қоңыраттарға қатысты, олардың атымен тығыз байланысты жер-су атаулары Перекоп уезіндегі Ташқазған қоңырат, Алғазы қоңырат, Евпаторийдегі Тәтіш қоңырат, Молдовадағы Гагауз автономиялы облысының орталығы Қомрат қаласы және т.б. бұрынғы ғұн империясының түкпір-түкпірінде шашыла орналасып жатты.

Материалдар мен әдістер. Қазіргі әлемде орын алып отырған жахандану, өркениеттер қақтығысы кезеңінде жүргізіліп жатқан шетелдік зерттеушілердің еңбектерінде осы зерттеушілерге тән мәселеге еуроцентристік көзқараспен қарау үрдісі өз белсенділігін одан әрі арттыру маңыздылығын жоғалтпай отыр. Әсіресе, белгілі бір идеялық бағытты бағдар еткен топтардың келесі бір құндылықтарды ұстанатын бөлікке қарсы идеологиялық шабуылдары күш алып отырған кезінде осындай көңіл күйде жасалған зерттеулерге байыптырақ қарауды талап етеді. Сондықтан да біз өз зерттеуімізде осындай еңбектерге объективті сыни көзқараспен қарау қажеттілігі туындады.

Қоңырат тайпасының көне тарихына жаңаша көзқарас тұрғысынан саралау, қалыптасқан қазіргі кезеңдегі объективтік және сыншыл талдау мен сараптау принципі басты ұстанымда болды. Әдістемелік негізі тарихи-объективтілік және жүйелілік болып табылады. Зерттеудегі кейбір мәселелерді нақтылай түсу үшін проблемалық-хронологиялық, салыстырмалы-тарихилық тәсілдері қолданылды.

Талқылау. Қоңырат тайпасының көне және ертеортағасырлық тарихы әлі күнге дейін әлемдік тарихтың аз зерттелген бөлімі болып табылады. Осыған қарамастан соңғы он жылдағы археологиялық ашулар мен тарихи-филологиялық зерттеулер арқылы бұл тайпаның Еуразияның тарихи және мәдени дамуына айтарлықтай үлес қосқаны белгілі болып отыр.

Негізінен, мәселеге қатысты дереккөздерін шығу тегіне байланысты: шежірелер, көне түркі жазба ескерткіштері, эпостық жырлар, қытай, араб-парсы және моңғол тілдеріндегі шығармалар, Еуропа саяхатшыларының еңбектері деп топтарға бөліп қарауға болады.

Зерттеу жұмысына негізгі дереккөз, зерттеу өзегі болған көне түркі жазба ескерткіштері қытай, араб-парсы, моңғол және еуропа тілдерінде жазылған еңбектермен, археологиялық қазба мәліметтерімен салыстырыла отырып қарастырылуды талап етеді.

Зерттеу жұмысында дереккөздері ретінде түркі халықтарының эпикалық жыр-дастандары

да кеңінен қолданылды. Қазақ ауыз әдебиетінің үлгілері, туысқан қырғыз, түркімен, өзбек халықтарының жыр-дастандарындағы мәліметтер терең талданды. Солардың бірі «Алпамыс», «Оғызнама», «Манас» жырлары қоңыраттардың көне тарихынан хабар бере алды.

Ортағасырлық қоңыраттар туралы мәліметтер бере алатын деректерге Әбілғазы Бахадүр ханның еңбектері де жатады. Әбілғазы жазған «Шежіре–и-Таракима» (Түрікмен шежіресі, 1661 ж.) және «Шежіре-и Түрк» (Түрік шежіресі, 1665 ж.) атты тарихи екі шығарма шығыстануда, оның ішінде түркітану мен қазақтануда кеңінен танымал болды.

Араб-парсы авторларының еңбектері бәрібір мәселеге қатысты еңбектердің ең бастылары болып саналады. Қоңырат тайпасының тарихы туралы дереккөздердің алдыңғы қатарында Рашид ад-диннің «Джами ат-тауарих», Ата Мәлік Джувейнидің «Тарихе Джахангуша», Хондмирдің «Тарихэ әл-Асир», Шахаб ад-дин ан-Нисавидің «Сират Джалал ад-дин Минкбурни», т.б. сияқты кең танымал шығармаларындағы мәліметтер кеңінен пайдаланды.

1240 жылғы жазылған «Моңғолдың құпия шежіресі» эпикалық жырлардың шынжыры XII-XIII ғ.ғ. Шыңғыс үйінің тарихы, оның руы мен дала өмірін суреттеген. Моңғол мәтіні қытай иероглифімен жазылып, бұл күнге екі қытайша аудармасы жетті.

Қоңыраттардың ортағасырлардағы түркі мемлекеттеріндегі саяси, рухани-мәдени маңызы туралы деректерді ортағасырлық еуропалық саяхатшыларының еңбектерінен де кездестіруге болады.

Плано Карпини XIII ғ. екінші жартысында түркі, моңғол тайпалары мен Шыңғыс иелігіндегі жерлерге саяхаты нәтижелері «Монгалдар тарихы», Гильом Рубруктың «Шыңғыс елдерге саяхат» атты кітапқа жинақталып, бүгінгі күнге жетті. Бұлардан кейін далаға саяхат жасаған Марко Поло да өз «Кітабында» қоңырат тайпасына қатысты біршама мәліметтер береді.

Зерттеу нәтижелері. Деректерді талдау, ең алдымен, *гун* атауының тарих ғылымы айналымына *қоңыр* этнонимінің қытай деректеріндегі *хунну* атауы түрінде енгендігін көрсетеді. Басқаша айтқанда, қандай да бір этнонимде «гүн» атауы қосарлана айтылса, оны ғұндармен байланыстыру қате болып саналып, зерттеу бағытын теріс жаққа қарай бұрып алып кетеді (мысалы, «ар-гүн» деген сияқты). Өйткені, «гүн» атауының бастапқы аталуы және әлемдік тарих ғылымына енуі қытай тілі арқылы, қытай тіліндегі «хунну» сөзі арқылы енді.

Түрік ғалымы Б. Өгелдің «Ұлы Хун империясының тарихы» атты екі томдық кітабында, В.С. Таскиннің «Материалы по истории сюнну», «Материалы по истории древних кочевых народов группы дунху», «Материалы по истории кочевых народов в Китае» атты сериялы еңбектерінде және басқа да ғылыми деректердегі *huiang /qongir/* руының хун жұртының негізгі тайпасы екені, оның Мөде шыққан ру екендігі, бұл рудан сол және оң қанат бектері шыққаны айтылады. *Huiang* руының «хун қағандарына сарысүйек құдандалы аталар» болғанын, шаньюйлердің тек осы текті рудан қыз алғаны айтылады (Өгел, 1998:299).

Міне, осы орайдан алғанда, қытай иероглифімен *huiang* ретінде таңбаланған тайпа лингвистикалық және этимологиялық тұрғыда *қоңырат* атауымен байланысы бар екендігін көрсетеді. А.Н. Бернштам «Оғыз қаған туралы аңыздың шығуы туралы» атты еңбегінде *хуань* (хуань) терминін қытай тілінің ерекшелігіне орай «*xiogar*» атауының өзгеріске түсуі деп санайды (Бернштам, 1998:151). Яғни, қытайларда «р» әрпі жоқ болғандықтан түркше – *хогар* > *қоғыр* > *қо(ң)* > *қоңыр* сөзі қытай иероглифімен *хуань* деп жазылған. *Қоңыр*, *Қоңыр* атауына кейіннен түрк-моңғолдық «ат» көптік жалғауы қосылып, «*қоңыратқа*» айналған.

Өздерін ғұндардың тікелей ұрпақтары деп санайтын мажарлардың елінің өз тіліндегі атауының *Hungary* болып аталу себебі де осы.

Бұдан өзге, қазіргі қоңыраттардың этникалық мифологиясында ғұндар мен көне түркілердің дүниетанымымен сәйкес келетін негізгі сенім элементтері бірдей. Ғұндарда, одан кейін көне түркілерде «Көк»–Аспан, Тәңірі мағынасын береді. Ғұндардағы билік дәрежесі–тәңірқұт–ұлылықтың белгісі, аспандай тәңір, құт деген сөз. Жаңа жылдың алғашқы айында ел басылары тәңірқұттың ордасына жиналып, көктемгі тасаттықтың рәсімін өткізді. Мамыр айында Лұнчын қаласында үлкен жиын өткізіп, ата-баба әруағына, Көк Тәңірге, жерге, жын-перілерге арнап құрбандық шалады (Мүтәліп, Жиылұлы, 2004:22). Тәңірі сенімінің барлық жосын-жоралғыларына аса мән беріп, мемлекеттік деңгейде сән-салтанатымен өткізуі ғұндардың өміріндегі сенім жүйесінің қаншалықты деңгейде екендігін көрсетсе керек.

Қазақ халқының құрамындағы қоңырат тайпасының да екі тармаққа–Көктің ұлы (Сын Небо) және Жердің ұлы (Сын Земли) (Көтенші) деп бөлінуінің өзі тайпаның ғұндар мен көне түркілермен рухани байланысына дәлел бола алады.

Қоңыраттардың ғұндармен этникалық байланысын дәлелдейтін тағы бір негізгі факт, олардың бұрынғы ғұн империясы аумағында қазірге дейін мекен етулері. Қоңыраттардың Сыр, Амудария бойы мен Қаратау етегін, одан әрі Ферғана аңғарын қоныстануын Шыңғысхан жорығымен байланыстыру шындықтан алыс. А. Якубовский бұл туралы: «моңғол жорығын немесе шабуылын жаңа жерлерге моңғолдардың жаппай қоныс аударуы деп санамау керек. Оған қажеттілік болған жоқ және олардың көпшілігі өз отандарында қалды» деп жазса (Якубовский, 1932:8), В. Бартольд Жошы ұлысын жаулап алуға бар болғаны моңғолдың 4000 сарбазының ғана қатысқанын жазады (Бартольд, 1927:86).

V ғ. басына дейін қазіргі Моңғолия мен Жоңғария және Шығыс Түркістанның аймақтарын түркі-тюгю, курыкан, түркеш, қарлұқ, оғыз, азы, дубо, шігіл, яғма, ұйғыр, қай, қимақ, қыпшақ, си, оңғұт, түркі-шато сияқты түркі тілінде сөйлейтін тайпалар мекендеді. Көне түркі қағанаттары кезінде Оңтүстік Сібірдегі негізгі этномәдени ареалдар-көне түркі, қырғыз, Байкал маңы және телестік болды. Орхон-алтай түркілері Моңғолияда орналасты. Осы кезеңде қоңыраттардың қай аймақты мекен еткендігі туралы деректі аңыздардан табуға болады.

Көк түріктер кезінде қоңыраттар Алтайды мекендегенмен, олардың ата қонысы қазіргі Қытайдың солтүстік-шығыс өңірі болды. Қоңыраттар да, Түркі қағанатының негізін салушы түркілер де аңыз бойынша Алтай тауындағы Ергенекөн жазығынан шыққан. Осы аңыздың Әбілғазы Бахадур хан келтірген нұсқасында Ашина ұрпақтарының (моңғол билеушісі Елханның ұлы Қиян мен Елханның інісінің ұлы Нүкіс) татарлардан қашып Алтайдағы тау қуысындағы Ергенекөн жазығын мекендегендігі жазылады. Төрт жүз жыл бойы осы жазықты мекендеген ашиналықтар көбейіп, қуаттанған соң тау етегіне түсіп, осы аймақты өздеріне қаратып, өз мемлекеттерін құрады (Әбілғазы, 1991:57.). Шежіредегі осы үзіндіден кейін тарихи маңызы болған біршама мәселелерді байқаймыз. Біріншіден, ашиналықтар жергілікті емес, келімсек этникалық топ. Екіншіден, олар шаруашылығы көшпенді мал шаруашылығына негізделген, жергілікті халықпен ұқсас мәдени құндылықтарға ие болды. Үшіншіден, олар ұзақ уақыттар бойы басқа өздерімен туыс, жақын мәдени тамырлас халықтардан оқшауланып, осының әсерінен олардың негізі ортақ, бірақ өзіндік ерекшеліктерге ие дәстүрлі сенімдері қалыптасты. Төртіншіден, қоңыраттардың бұдан былайғы түркі халықтарының тарихындағы маңызы мен орыны олардың өздеріне Тәңірлік сипат беруінің тарихи себептерінің бар екендігін көрсетеді. Тарихи деректерді талдау аңыздың тарихи негізінің бар екендігін көрсетеді.

Қоңыраттарға қатысты ауызша деректерде олардың тарихи киелі отаны ретінде Жиделі-Байсын аталады. Белсенді саяси әрекеттерге байланысты Еуразия даласына тарыдай шашылған қоңыраттар тарихи отаны Жиделі-Байсынды жаңа мекен ету ортасына атау ретінде берді. Кейбір зерттеушілер осы мәселені ескерместен, қоңыраттардың ауыз әдебиетінің тамаша үлгісі «Алпамыс» жырына сүйене отырып, қоңыраттардың күт мекені Жиделі-Байсын жерін, қазіргі өзбек қоңыраттарының мекені Мәуреннахрдағы Байсынмен байланыстырады.

Дегенмен, өзбек ғалымы Ж. Хошаниязовтың айтуына қарағанда қоңыраттардың ата мекені Жиделі-Байсын, Арал теңізінің арғы жағында орналасқанмен, көшпенді түркілер қазіргі Сұрхандария аумағына орналасып, жаңа жерге өздерінің ата қонысының атын берді. Әйтсе де, Арал маңының арғы жағындағы Жиделі-Байсын да қоңыраттардың нағыз ата-баба қонысы емес еді.

Сұрхандария қоңыраттарының арасында айтылатын «Арқа жұртдан келгенбиз» деген сөз де өзбек қоңыраттарының түркілер мекенінің шеткі аймақтарынан шығып, Орталық Азияның өзге өңірлеріне тарағандығын көрсетеді. Бұл үрдісті қоңыраттардың алдымен ғұндардың, кейін түркілердің құрған мемлекеттерінің дамуымен, кенеюімен және ыдырауымен байланыстыруға болады.

Қоңыраттардың Түркі қағанаттары кезеңіндегі белсенді саяси әрекеттеріне, олардың түркі қағанатының негізінің қалануына, дамуына, көркеюіне тікелей ықпал еткендігіне олардың тарихи отандарының түркі мемлекеттерінің саяси орталықтарымен тығыз байланыстары дәлел бола алады.

Осы орайда, жас ғалым К. Қиззатұлының болжамдарының негізі тарихи шындыққа жақын. Ғұндарға қатысты тарихи карталарда оңтүстік ғұндардың шоғырланған жері бүгінгі ҚХР-дың Шаньши, Саньши өлкелеріндегі Сары өзеннің (Хуанхэ) бойындағы сары топырақты үстірт ретінде көрсетілсе, солтүстік ғұндардың шоғырланған жері ретінде Қытайдың солтүстік-шығысындағы аумақ көрсетіледі.

Бұл өңірлер көне ғұндардың жайлаулары болып есептелетін жерлер болды. Біз тілге тиек еткен, тарихтағы солтүстік ғұндардың шоғырланған жері болып табылатын осы жерде, Солтүстік Корея мен Қытай елінің шектесетін жерінде ұзыннан-ұзаққа созылған қытай тілінде Чаңбайшан деп аталатын тау бар. Бұл жерге қытайлар Цин империясындағы Маньчжур халқының билігі құлағаннан кейін ғана келген. Таудың төл атауы Байшын (Байсын) 白神. Бұл төл атауды корейлер әлі күнге дейін қолданады. Ал, Қытайлар Байсын, Байшын атауын өз тілдеріне бейімдеп Байшан деп атап, тау жүлгесінің ұзындығына байланысты Чаңбайшан деген. Чаң (長) атауы ұзын дегенді білдіреді.

Соңғы антропологиялық зерттеулердің нәтижесі де қоңыраттар мен ғұндың ата қонысы Маньчжурия деп аталатын тарихи аймақ, яғни, қазіргі Қытайдың солтүстік шығыс аймағы екендігін көрсетіп отыр. Белгілі тарихшы Ж. Сабитов өз зерттеулерінің бірінде: «Жапондықтар этногенез тұрғысынан тас дәуіріндегі жергілікті тұрғындар мен Кореядан келген мигранттардың араласуынан пайда болған. Кейін, Кофун (б.э. 3-4 ғ.ғ.) дәуіріндегі миграциялық процестер кезінде Жапония жеріне Солтүстік Корея, Маньчжуриямен Шығыс Моңғолия жерлерінен қоныс аударушылар болды. Қолдағы мәліметтерді талдау барысында жекелеген қазақ тайпаларының жапондармен тікелей генетикалық жақындығы байқалмағанмен, барлық талданған мәліметтер негізінде жапондарға

СЗ-F3850 субкладына жататын қоңырат тайпасы ең жақын екендігі анықталды. Жапондар мен қоңыраттардың ортақ ата бабалары осыдан 3300 жыл бұрын бір болған» деп жазады (Сабитов, 2018).

Осы Байсын тауы және осы солтүстік-шығыс қытайға жақын тұстағы Бурятияда Байсын өзені бар. Бұл өңірлер, яғни бүгінгі солтүстік -шығыс Қытай жері қоңыраттың, яғни ғұнның ата жұрты. Кейін қоңыраттар, яғни ғұндар тарихта жазылғандай батысқа жаппай көшіп, бір бөлімі Сыр-Дәрия мен Әму-Дәрияның бойына қоныстанды. Сол кезде олар атажұрттарын есте сақтау үшін екі өзеннің аралығын Байсын деді. Бірақ, бұл жер шөлді, жиделі дала болған соң Жиделі деген сөзді қосып айтып, Жиделі-Байсын аталды.

Қоңыраттардың ата қонысының Қиыр Шығыс екендігіне тағы бір дәлел қоңыраттардың П босаға таңбасымен байланысты. Шежірелік және жазба деректерде бұл таңба бүкіл Орта жүздің таңбасы ретінде де аталады (Сейдімбек, 2019:664). П босаға қақпа, есік, дар~мар болып та айтылады. Бұл таңба “Күннің шығатын есігі, қақпасы, босағасы, дары” деген мағынаны білдіретін Қиыр Шығысты таңбалау үшін алынған.

Қорыта айтқанда, ғұн-қоңырат этникалық, тарихи және мәдени байланыстарын, олардың шығу тегінің ортақтығын шежірелік, тарихи-географиялық және антропологиялық деректер толық растайды. Енді, қоңыраттардың Еуразияның кең-байтақ кеңістігіне шашырай орналасу себебін, осы аймақтарды мекендейтін халықтардың қалыптасып, дамуына қатысу себебін ғұндар тарихымен байланыстыру арқылы түсіндік.

Ғұн империясы ыдыраған соң, ұзақ ғасырлар бойы бұрынғы ғұн бірлестігінің құрамындағы тайпалар, қоңыраттар болып аталып Еуразияның түкпір-түкпіріне тарады. Алтайдағы қоңыраттар Түркі қағанатының құрып, кейін Еуразия далаларында пайда болған өзге де мемлекеттердің дамуына ықпал етті.

Осы орайда, көне және ортағасырлық түркі мемлекеттерінің билеушілерінің лақап аттары сенімді мысал бола алады. Көбінесе, билеушілерге «тоғрыл», «чағры», «сұңқар» т.б. сияқты жыртқыш құстардың аты беріледі. Бұл дәстүр сонау ғұндар кезеңінен бастап, Ұлы далада жасаған барлық түркілік империяларға (Түркі қағанаты, оғыз, қыпшақ, ғазнауи, селжүк, моңғол т.б.) тән дәстүр болды. Түркі қағандарының бас киімдеріне өздерінің лақап атына сай жыртқыш құстардың бейнесі бейнелетін кезі де болады. Күлтегіннің бас киімінен де қыран құстың бейнесін байқауға болады. Осы орайда, Ә. Кекілбаевтың «ескі аңыз бойынша Шыңғысты ақ киізге көтеріскен Саңғыл биге «Ұраның – Қоңырат, құсың - қыран, ағашың - алма ағашы, таңбаң – ай болсын деп бата берген» деуін тарихи шындық деп қарастыру керек (Кекілбеков, 1997:5).

С. Қаржаубайдың жазуынша «Қыпшақтармен бәсекелесіп билік тізгініне әлсін-әлі ұмтыла берген екінші үлкен тайпалық одақ - тоғыз-оғуздар еді. Хунну империясы билік құрудан қалғаннан кейін Орталық Азияда Моңғол үстіртіндегі қыпшақ пен Тоғыз-оғуз тайпалық бірлестігі (конфедерация) үстемдік етті. Қыпшақтар аталық әулет атанып (ашина), билеуші тайпаға айналды да, тоғыз-оғуздар аналық (ашидэ) әулет атанды. Бұл екі үлкен конфедерацияның арасында бір қарағанда билік үшін мәңгілік бәсекелестік тоқтамаса, екінші жағынан бірін-бірі толықтыру, даму, өсу процесі жүріп жатты. Ол туралы Қытай деректерінде: «Оғуздардың (ойху) ата-бабалары Хунну Ордасының (хан тұқымының) қызынан тарайды» - деген аңыз қалған (Қаржаубайұлы, 2003:214-215). Бұдан түркілердегі аналық негіздің ғұндардан бастау алуын қоңыраттардың ғұндармен тікелей туыстық байланыстың болғандығын байқаймыз.

Қытайдың жазба деректерінде түркі қағандарының *хуяң* (қоңыр) руынан қыз алу дәстүрінің кейін де үзілмегенін көреміз. Бұл дәстүрдің Қытайдың солтүстігінде ірге көтерген Қидан мемлекеті (907-1125 жж.) кезінде де жалғасқаны мәлім. Қидан билігі дәуіріндегі қоңыраттар қытай деректерінде *юфцзюэлюй* деген атпен танылыпты (Кычанов : 1980. с. 141.) «Қидан мемлекетінің тарихы» еңбегінде «*оуцзюэлюй*» деп белгіленеді. Олардың әдет-салттары туццюэлермен (түркітермен) бірдей деп көрсетіледі (Е Лун-ли, 1979:328). Қидандарды чжурчжендер (шүршіттер) жеңгеннен кейінгі деректерде қоңыраттар *гуанцзила* атпен белгілі болып, олар «текті тұқым» деп ерекшеленді (Евсюков, 1980:150).

Моңғол тарихын жан-жақты зерттеген ғалым Л. Викторова былай дейді: «Моңғол көсемдері Тумбинай сэчена (1084 г.) кезінен бері қиданның *унгират тайпасы* мен оларға туыс *олконут* тайпасының қыздарынан жар таңдайтын еді» (Викторова, 1980:167). Бұл мысалдан моңғол билеушілерінің қоңыраттармен құдандалы болуының бұрыннан жалғасқан дәстүр екенін көруге болады. Шыңғыс ханның әкесі Есугей бахадүрдің қоңыраттардың биі Дай шешеннің қызы Бөртені баласына әперуінің өзі де осы ежелгі үрдістің бір көрінісі еді.

Тіпті Шыңғыс ханның өз империясын орнатқан соң қаған әулеті мен қоңыраттар арасындағы ежелгі некелік ережені өз пәрменімен заң жүзінде бекітеді. Ол туралы «*Мэн-да бэй-лу*» сипаттамасында мынадай жолдар бар: «Тай-цзу императордың жарлығына сәйкес хун-цзи-ла (*qunggira*) тайпасында қыз бала өмірге келсе, олар патшайым болады; ұл бала өмірге келсе, олар ханшайымдарға үйленеді» (Мэн-да бэй-лу, 1975:266).

Шыңғыс ханның моңғол империясының негізін салуында, оның саяси күрестерде жеңіске жетуіне осы көне дәстүрге сүйеніп көне мемлекеттегі аналық биліктің иесі – қоңырат тайпасының

қызына үйленуі алдын ала қабылданған оңтайлы шешім болды. Шыңғыс хан да көне дәстүр бойынша қоңыраттан қыз алып, өз ұлдарын да ақсүйек румен некелік байланыстарын орнатты. Шыңғысхан Бөртені айттыра барғанда қоңырат ақсүйектерінің:

«Біз, қоңыраттар,

Көне заманнан атақтымыз

Қыздармыздың сұлулығымен, ақсүйектілігімен.

Қоңырат патшайымдардан...,

Патша тағына отырғызамыз»—деуінің тарихи негізі осыған келіп саяды.

Көріп отырғанымыздай, ғұндар заманынан келе жатқан дәстүр билеуші әулеттерінің текті хуяң (қоңыр) тайпасымен құдандалы болу салтын сақтады. Осы жерде Ергене Қон аңызының төркіні де ойға оралады. Ергене Қон темір балқытып жол тауып шыққан Қиян мен Нүкіз тұқымдарының қатарында (Рәшид ад-дин осы екі адамнан тараған ұрпақтарды түріктер деп айтады: *«моңғолдар түркі нәсілінен...моңғолдар дәуірінен бері... олардың құдыретінің ықпалымен..түркілердің көп бөлігін енді моңғолдар деп атайды»* (Рашид ад-дин, 1946:77) өздері дара қимылдаған қоңыраттар да болып еді. Бұл дерек те өздерін сол аңыздағы қияннан тараған қияттыз деп санайтын моңғолдардың «алтын аяқтан туған» қоңыраттармен ежелден ұласқан қарым-қатынастарынан да сыр аңғартады.

Шыңғысхан тұсындағы қоңыраттарға деген құрмет моңғол империясының шеткері аймақтарында да маңызды болды. Марко Поло Қытайдағы Юань әулетіндегі қоңыраттарға құрметі жайлы былай деп жазады: «Ұлы хан (Құбылай) денесінде бір дақ жоқ аппақ қардай он мыңға жуық ақбозат биелер ұстайды. Осы биелердің қымызынан алғаш дәм татуға император отбасы мүшелері мен гориаттардан (қоңыраттар) басқа ешкімнің қақысы жоқ. Өйтені бұл дәстүр, кезінде осылардың арқасында билікке келген Шыңғыс ханның өзінен өсиет болып келе жатқан қоңыраттарға деген құрмет (Марко Поло, 1956:96).

Осылайша, ғұн империясы ыдырағанмен, мемлекеттік дәстүрлер мен рухани-материалдық мәдениет із-түзсіз жоғалып кеткен жоқ. Көне заманнан ХХ ғасырдың басына дейін өмір сүрген Еуразиялық мемлекеттерде орнығып, қоңыраттар арқылы біздің заманымызға дейін жетті.

Қоңыраттардың Түркі қағанатындағы ықпалына олардың дүниетанымдық бірлігі айқын мысал бола алады. Мүрденің басын шығысқа, немесе солтүстікке қаратып жерлеу дәстүрі ғұндар кезеңінде де көне түркілерде де болды. Екі кезеңдегі қабірге өлікпен бірге көмілетін бұйымдар да бірдей болды. Мысалы, ысқырғыш жебелерді ғұндар да көктүріктер де пайдаланды, қабірге де қоса көмді. Бұдан өзге, от түтеткіш құрал, төрт аяқты ыдыстар, әшекейлер, қабір асы (қой еті, тары), т.б., сияқты қабірге көмілетін заттар екеуінде де бірдей болды.

Ғұндардан қалған орасан мәдени мұра олардан кейінгі салтанат құрған түркілерге, олардың ұрпақтарына қалды. Ғұндардың да орхон сына жазуларына ұқсас өз жазулары болды. Тәңірлік діннің діни өкілі бақсының діни құралы–қобыз қазіргі қазақ халқының мәдениетінде басты саздық аспап болып саналады (Төлеубаев, 2001:64).

Ел ордасын – орталықты белгілеу де ғұндардың дүниетанымымен тікелей байланысты болды. Билеуші отыратын орда қасиетті мекен саналды. Далалықтардың мемлекет үрдісінде хан ордасын құру салтын ғұндар алып келді. Қаржаубайұлының пікірінше ғұн шаньюйының екі ордасының бірі Ордас, екінші астанасы кейін Түркі қағанатының, Керейіт және Моңғол мемлекеттерінің астанасы болған Өтікен жотасындағы Қарақорым қаласы (Қаржаубайұлы, 2003:16) болды.

Шыңғысхан ұрпақтары да билік құрған тұста ол өзінің билеуші ұрпақтарына қоңырат тайпасын өз ордаларының маңайына жүздеген шақырым айналдыра орналастыруды өсиет етіп қалдырды. Қазақ хандарының орталығы болған Түркістан қаласында, қоңыраттар әулеттері билеген Хиуа, Қоқан, Бұхара хандықтарының орталықтарының маңайында да тек өзбек, қазақ, қарақалпақ қоңыраттары қоршай орналастырылды.

Қортынды. Қазақ хандығы құрылғаннан кейін жаңа рулардың құрылуына байланысты қазақ шежірелері қалыптасты. Ру-тайпалардың ата-тегі ұлттың бірігуінің, елдің негізін қалаудың және мемлекеттің нығаюының қуатты тетігі болды. Ру тайпаларының генеалогиялық құрылымы Қазақ хандығының қоғамдық-саяси негізін нығайту үшін қажет болды.

Қазақ хандығының этносаяси жағдайы өте күрделі жүрді. Бұл кең байтақ далада тарихи қалыптасқан, бытыраңқы тайпалар болғанына қарамастан, оны одан әрі біріктіру сол кездегі Қазақ хандығының негізін қалаушылар үшін, әсіресе билер үшін маңызды мәселе болды. Бұл мәселені шешу үшін қазақ билері қазақ халқын біріктіретін тайпалардың бірлігіне негізделген ұлттық бірлік идеясын қалыптастырды.

Н. Мыңжан б.з.б. III ғасырда ғұндардың батыс жағында өмір сүрген Ұлы Йозыларды қазақтың Ұлы жүзіне сәйкестейді. У. Шәлекенов те қытай деректеріндегі «ұлы және кіші йозілерге» сүйеніп қазақтардың ұлы жүзі мен кіші жүзі антикалық заманда өмір сүрген деген тоқтамға келеді (Мұхамбеткәрім, 2016). Шындығында, «жүз» атауына қатысты бұл тұжырымдар бар болғаны сөздер тегінің ұқсастығына негізделген, үстірт пікірлер.

Біздіңше, қазақтың “жүз” атауы - “бөлік”, “бөлшек”, «күрамы» деген мағынаны білдіретін

арабтың ج ج – «джоз» сөзінен шыққан (Рубинчик, 1970:436). Алтын Орда мен Қазақ хандығының исламдану процесінің күшеюі осы кезеңде көптеген араб-парсы сөздерінің түркі тіліне, әсіресе, мемлекеттік басқару жүйесіне енуін жылдамдатты.

Қазақ қоғамындағы «жүз» ұғымы, туыстық-генеологиялық мағынадан гөрі, әкімшілік-басқару жүйесін білдіретін түсінік. Оған дәлел ретінде қазақтың руларының қазақтың барлық жүздерінде кездесетінен байқауға болады. Мысалы, қоңырат тайпасы рулары мен аталарының атауларына талдау жасар болсақ онда тайпа құрамындағы жекелеген ру, аталардың атауларынан бүкіл қазақ ру-тайпалық құралымын құраған этнонимдер жүйесімен бірқатар сәйкестіктерге көз жеткіземіз. Мысалы, жиёмбет руының атауы табын, тама тайпаларының, дулат тайпасының жаныс, шымыр руларының және жалайыр тайпасының құрамында кездеседі. Божбанның итемген атасының аты он екі ата абақ керейдің, сіргелі тайпасының жайдақ руының, байұлының байбақты тайпасының құрамында кездеседі.

Маңғытай руының атауы Кіші жүз шөмекей, әлімұлы құрамында, Ұлы жүз жалайырдың шуманақ руының құрамында жеке атаның аты болып қайталаанады. Тіней руы адай мен найманда да бар. Көптеген жазба тарихи деректерден дулаттар мен қоңыраттардың, шапыраштылар мен адайлардың тарихи тамыры ортақ екендігін байқаймыз.

Бұл мәліметтер тарихи зерттеулер жүргізгенде қазақтардағы жүздік жүйенің шеңберінде қалып қоюдың жансақтығын тағы да көрсетеді. Шын мәнінде бір жүзге жататын ру-тайпалардың бір-бірімен ешқандай да ортақ тарихи тамырға ие болмауы мүмкін екендігінен, керісінше, басқа жүздегі тайпалардың осы тайпамен тарихының тамырлас болуы мүмкіндігінен хабар береді.

Әдебиеттер тізімі

- Бартольд В.В. История турецко-монгольских народов. Москва.: АН СССР. 1927. 86 с.
- Бейшенбиев С. Бөру Батыр. Қаракол, 2002. 295 с.
- Бернштам А.Н. Избранные труды по археологии и истории кыргызов и Кыргызстан, II том. Бишкек.: Ылым, 1998. 479 с.
- Бернштам А.Н. Из истории гуннов // «Советское востоковедения», т. I., М.-Л., 1940. С. 41-56.
- Викторова Л.Л. Монголы: Происхождение народа и истоки культуры. Москва: Наука. 1980. 167 с.
- Ғұн тарихының жылнамасы. Көне қытай тілінен аударғандар: А. Мүтәліп, Т. Жиылылы. Түркістан: Туран. 2004. 411 б.
- Евсюков В.В. К этнической истории чжурчженей // Дальний Восток и соседние территории в средние века. Новосибирск: Наука. 1980. 150 с.
- Е Лун-ли. История государства киданей (Цидань го чжи). Москва: Востлит. 1979. 328 с.
- Жандарбек З. Қазақ халқының қалыптасуына дәстүрлі ислам ықпал етті [Электрон.ресурс]. 2016. URL: <https://ult.kz/post/zikiriya-zhandarbek-kazak-khalkynyn-kalyptasuyna-dasturli-islam-ykpal-etti> (дата обращения: 10.05.2021)
- Книга Марко Поло. Москва: Государственное издательство Географической литературы. 1956. 359 с.
- Кычанов Е.И. Монголы в VI- первой половине XII в. // Дальний Восток и соседние территории в средние века. Новосибирск: Наука. 1980. -141 с.
- Қазақстан тарихы туралы қытай деректемелері. 2 том. Алматы: Дайк-Пресс. 2005, 326 б.
- Марғұлан Ә.Х. Шығармалары. 14 Т // 3 Т. Сарыарқа петроглифтері. Бөрі тотемі бейнеленген жартас гравюралар. 4 Т. Ислам дінінің келуіне дейінгі Ұлытау төңірегіндегі тас мүсіндер. Құрастырған Д.А. Марғұлан. Д. Марғұлан. Алматы: Дайк-пресс, 2003 ж. -50б. + жапсырма -246 б.
- «Мэн-да бэй-лу» («Полное описание монголо-татар»). Москва.: Наука. 1975. 266 с.
- Мұхамбеткәрім Қ. Үш жүз атауы қайдан шыққан?[Электрон.ресурс]. 2016. URL:<https://abai.kz/post/40635> (дата обращения: 15.05.2021)
- Рашид ад-дин.Сборник летописей. Т I. Перевод с персидского А.К. Арендса, под редакций А.А.Ромаскевича. Москва: Наука, 1946. 77 с.
- Өгел Б. Ұлы Хун империясының тарихы. Алматы: Хан, 1998. -368 б.
- Рубинчик Ю. А. Персидско-русский словарь. Москва: Советская энциклопедия. 1970. 784 с.
- Сабитов Ж. Казахи и японцы: анализ родства. Что говорят аутосомные маркеры двух народов 23.01.2018 [Электронный ресурс]. URL: <https://vlast.kz/avtory/26555-kazahi-i-aponcy-analiz-rodstva.html> (дата обращения: 29.11.2021).
- Сартқожа Қаржаубай. Орхон мұралары: тарихнамалық-деректанулық талдау. 1 кітап. Астана: Елорда. 2003. 392б.
- Сейдімбек А. Қазақтың ауызша тарихы. Астана.: Фолиант. 2019 г. 728 б.
- Сулейманов Ф.М. К истории изучения башкирского племени Тангаур // Проблемы этногенеза и этнической истории башкирского народа. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 70-летию С.Н. Шитовой. Уфа: Гилем, 2006. С. 68-71.
- Төлеубаев Ә.Т. Ғұндар мемлекеті-түркі мемлекеттілігінің бастауы//Байырғы түркі өркениеті: жазба ескерткіштер (Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 10 жылдығына арналған халықаралық

ғылыми-теориялық конференция материалдары. Астана қаласы. 2001ж.18-19 мамыр). Алматы. 2001. 584 б.

Чоротегин К. Расселение монгольских и тюркских племен в регионах Центральной Азии до монгольских времен (по мусульманским источникам IX-XIII вв). Бишкек: Ылым, 1995. 12 с.

Якубовский А.К. Столица Золотой Орды—Сарай Берке. Москва.: Изд. ГАИМК. Л., 1932. 8 с.

References

Bartol'd V.V. Istoriya turetsko-mongol'skikh narodov [History of the Turkish-Mongolian peoples]. Moscow.: AC SSSR. 1927. 86 p.

Beyshebiyev S. Boru Baatyr [Boru Baatyr]. Karakol, 2002. 295 p [in Kirgiz].

Bernshtam A.N. Izbrannyye trudy po arkhologii i istorii kyrgyzov i Kyrgyzstan [Selected works on archeology and history of the Kyrgyz and Kyrgyzstan], II volume. Bishkek.: Ylym. 1998. 479 p [in Russian].

Bernshtam A.N. Iz istorii gunnov [From the history of the Huns]. "Soviet Oriental Studies", vol. I. M.-L., 1940. P 41-56 [in Russian].

Viktorova L.L. Mongoly: Proiskhozheniye naroda i istoki kul'tury [Mongols: The Origin of the People and the Origins of Culture]. Moscow: Science. 1980 . 167 p. [in Russian].

Gun tarikhynyn zhylnamasy. Kone qitay tilinen audargandar: A. Mutalip, T. Zhiyluly [Chronicle of the history of the Huns. Translated from the ancient Chinese: A. Mutalip, T. Zhiiluly]. Turkistan: Turan. 2004. 411 p [in Kazakh].

Yevsyukov V.V. K etnicheskoy istorii chzhurchzhenev // Dal'niy Vostok i sosedniye territorii v sredniye veka [On the ethnic history of the Jurchens // Far East and neighboring territories in the Middle Ages]. Novosibirsk: Science. 1980.150 p. [in Russian].

Ye Lun-li. Istoriya gosudarstva kidaney (Tsidan' go chzhi).[History of the Khitan state (Qidanguozhi)]. Moscow: Vostlit. 1979. 328 p [in Russian].

Zhandarbek Z. Qazaq khalkynynqalyptasuyna dastyrli islam yqpal yeti [Traditional Islam contributed to the formation of the Kazakh people][Electronic resource]. 2016. URL: [https:// abai.kz/post/40635](https://abai.kz/post/40635) (date accessed: 10.05.2021) [in Kazakh]

Kniga Marko Polo. [Book by Marco Polo]: State Publishing House of Geographic Literature.Moscow.: 1956. 359 p [in Russian].

Kychanov Ye.I. Mongoly v VI- pervoy polovine VI v. // Dal'niy Vostok i sosedniye territorii v sredniye veka [Mongols in the VI-first half of the XII century. // Far East and neighboring territories in the Middle Ages]. Novosibirsk: Science.1980. -141 p [in Russian].

Qazaqstan tarikhy turaly qytay derektemeleri [Chinese requisites on the history of Kazakhstan].VOL 2. Almaty: Dayk-Press. 2005, 326 p [in Kazakh].

Margulan A.K. Shygarmalary. 14 T // 3 T. Saryarqa petroglifteri. Bori totemi beynelengen zhartas gravyrular. 4 T. Islam dininiң keluine deyingi Ulytau tonregindegi tas musinder. Qurastyrgan D.A. Margulan. D.Margulan [Works. 14 T // 3 T. Saryarka petroglyphs. Rock engravings with the image of a wolf totem. 4 T. Stone sculptures around Ulytau before the advent of Islam.Compiled by DA Margulan.D. Margulan.]. Almaty: Dayk-press, 2003. 246 p [in Kazakh].

«Men-da bey-lu» ("Polnoye opisaniye mongolo-tatar") ["Full description of the Mongol-Tatars"]. Moscow: Science.1975. 266 p [in Russian].

Mukhambetkarim Q. Ush zhuz atauy qaydan shyqqan?[Where did the UshJuz names come from] [Electronic resource]. 2016. URL: [https:// abai.kz/post/40635](https://abai.kz/post/40635) (date accessed: 15.05.2021)[in Kazakh]

Rashid ad-din. Sbornik letopisey [Collection of chronicles]. Vol. I. Translated from Persian by A.K. Arends, edited by A.A. Romashevich. Moscow: Nauka. Vol.I. 1946. 77 p [in Russian].

Ogel B. Uly Khun imperiyasynyn tarikhy [History of the Great Hun Empire]. Almaty: Khan, 1998. 368 p [in Kazakh].

Rubinichik YU. A. Persidsko-russkiy slovar' [Persian-Russian dictionary]. Moscow: Soviet Encyclopedia. 1970. 784 p [in Russian].

Sabitov ZH. Kazakhi i yapontsy: analiz rodstva. Chto govoryat autosomnyye markery dvukh narodov 23.01.2018 [Kazakhs and Japanese: analysis of kinship. What do the autosomal markers of the two peoples say 23.01.2018] [Electronic resource]. URL: <https://vlast.kz/avtory/26555-kazahi-i-aponcy-analiz-rodstva.html> (date accessed: 11/29/2021).] [in Russian].

Sartqozha Qarzhaubay. Orkhon muralary: tarikhnamalyq-derektanulyq taldau. 1 kitap [Orkhon heritage: historiographical and source analysis. 1 book].Astana: Yelorda. 2003. 392 p [in Kazakh].

Seydymbek A. Qazaqtyn auyzsha tarikhy [Oral history of the Kazakhs.Astana.:Foliant. 2019 -728 p. [in Kazakh].

Suleymanov F.M. K istorii izucheniya bashkirskogo plemeni Tangaur // Problemy etnogeneza i etnicheskoy istorii bashkirskogo naroda. Materialy Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashchennoy 70-letiyu S.N. Shitovoy [On the history of the study of the Bashkir tribe Tangaur // Problems of ethnogenesis and ethnic history of the Bashkir people. Materials of the All-Russian scientific-practical conference dedicated to the 70th anniversary of S.N. Shitova]. Ufa: Gilem, 2006. P.68-71[in Russian].

Toleubayev A.T. Gundar memleketi–turki memlekettiliginin bastaуy//Bayyrgy turki orkeniyeti: zhazba yeskertkishter (Qazaqstan Respublikasy tauyelsizdiginin 10 zhyldygyna arnalgan khalyqaralyq gylymi-teoriyalыq konferentsiya materialdaryAstana. 2001.18-19 mamyr) [The state of the Huns - the beginning of the Turkic statehood // Ancient Turkic civilization: written monuments (materials of the international scientific-theoretical conference dedicated to the 10th anniversary of independence of the Republic of Kazakhstan.) Almaty. 2001. 584 p [in Kazakh].

Chorotegin K. Rasseleniye mongol'skikh i tyurkskikh plemen v regionakh Tsentral'noy Azii do mongol'skikh vremen (po musul'manskim istochnikam IX-XIIIv.v)[Settlement of Mongolian and Turkic tribes in the regions of Central Asia before Mongol times (according to Muslim sources IX-XIII centuries)]. Bishkek: Ylym, 1995. 12 p [in Russian].

Yakubovskiy A.K. Stolitsa Zolotoy Ordy–Saray Berke [The capital of the Golden Horde is Saray Berke]. Moscow .: Publishing house. GAIMK. 1932. 8 p [in Russian].

FTAMP 03.41.91

DOI 10.51943/1814-6961_2022_1_209

СЫҒАНАҚ ҚАЛАШЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Жетібаев Көпжасар Мұстафаұлы^{1ID}, Сиздиков Багдаулет Сапарбайұлы^{1*ID},
Арынов Қуаныш Сүйіндіқұлы^{1ID}, Бахтыбаев Мәлс Маратұлы^{1ID}

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан

*Автор корреспондент

E-mail: kopzhasar.zhetibayev@ayu.edu.kz (Жетібаев), bagdaulet.sizdikov@ayu.edu.kz (Сиздиков), kuanysh.arynov@ayu.edu.kz (Арынов), mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz (Бахтыбаев)

Түйіндеме. Сығанақ қалашығының ежелгі тарихы топырақ астында жатқандығы баршаға мәлім. Оның мұрағаты археологиялық деректер болып табылуда. Сондықтан да төл тарихымызбен мәдени ескерткіштерімізді зерттей келе, өткен тарихымыз бен мәдениетімізді өскелең ұрпаққа және әлемге таныта аламыз. Сонымен қатар, бүлініп жатқан тарихи ескерткіштерімізді қайта қалпына келтіре отырып, келешек ұрпаққа сақтап, мұра етіп қалдыра аламыз. Осы мақсатта, тарихи деректерде кездесетін Сығанақ қалашығында жүргізілген археологиялық ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін талдап, ғылыми айналымға енгізуді жөн санадық.

Мақалада Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетіне қарасты Археология ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметкерлерінің ортағасырлық Сығанақ қалашығында жүргізген далалық зерттеу жұмыстары баяндалады. Мақалада зерттеу жұмыстары барысында №18 қазба және №1 кесіндіде жүргізілген қазба жұмыстарының нәтижесі және оның екі құрылыс кезеңнен тұратындығы көрсетілген. Қазба барысында алынған заттай деректерге талдау жасай отырып, жоғарғы қабатының XVII–XVIII ғасырлар аралығына жататындығы, ал төменгі қабаттың XV–XVI ғасырлар аралығына жататындығы анықталды. Сонымен қатар, аталмыш алаңда жүргізілген қазба жұмыстары барысында бір әулетке тиесілі жерлеу орны сипатталады. №1 кесіндіден алынған құмыралар мен керамика сынықтарына талдау жасай отырып, жоғарғы қабатының XIX ғасырға жататындығы, ал төменгі қабаттың XVII–XVIII ғасырлар аралығына жататындығы анықталды.

Кілт сөздер: Сығанақ, қақпа, қамал, Сырдария, ортағасыр, ортағасырлық қалалар.

Мақала «Тарихи-мәдени мұраны саны – ортағасырлық Сығанақ қалашығында кешенді археологиялық зерттеулер жүргізу» тақырыбындағы ғылыми жоба негізінде дайындалды (BR10965310, келісім шарт № 376) ҚР БҒМ.

МРНТИ 03.41.91

РЕЗУЛЬТАТЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ГОРОДИЩА СЫҒАНАК

Жетібаев Көпжасар Мұстафаевич^{1ID}, Сиздиков Багдаулет Сапарбаевич^{1*ID},
Арынов Қуаныш Суюндикович^{1ID}, Бахтыбаев Мәлс Маратович^{1ID}

¹Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясауи, г. Туркестан, Казахстан

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**ДЕРЕКТАНУ ЖӘНЕ ТАРИХНАМА
ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ
SOURCE STUDING AND HISTORIOGRAPHY**

Әбсадық А.А., Қабылдинов З.Е., Арықбаева Ж.

А. ВАСИЛЬЕВТИҢ «ИСТОРИЧЕСКИЙ ОЧЕРК РУССКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ТУРГАЙСКОЙ ОБЛАСТИ» АТТЫ ЕҢБЕГІНІҢ ТАРИХИ ДЕРЕКТІК ЖӘНЕ ТАНЫМДЫҚ МАҢЫЗЫ (Очерктің II және III бөлімдері бойынша).....5

Абдиров М.Ж.

МУХАММЕД-ХАНАФИЯ (ЧОКАН) ЧИНГИСОВИЧ ВАЛИХАНОВ ОБ ЭТИМОНЕ «КАЗАК», ЭТНОНИМЕ «КАЗАХ» И ЭТНОГЕНЕЗЕ КАЗАХСКОГО НАРОДА (статья первая).....15

Хамраев А.Т.

«КИССАС УЛ АНБИЁ» НАСИРЕДДИНА БУРХАНИДДИНА РАБГУЗИ В КОНТЕКСТЕ ОБЪЯВЛЕНИЯ ИСЛАМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕЛИГИЕЙ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ.....24

Ермуханова Х.К., Бексейтова А.Т.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ҚОҒАМ ТАРИХЫНЫҢ МӘСЕЛелЕРІ: ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....31

Мейрамбеков А.Қ., Закарья Р.

XX ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XXI ғ. БАСЫНДАҒЫ НЕМІС ТАРИХНАМАСЫНДАҒЫ КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН МӘДЕНИЕТІ.....41

**ОРТА ҒАСЫРЛАР ТАРИХЫ
СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ
MEDIEVAL HISTORY**

Коргабаева Г.К., Авалиев А.А.

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ПЕРЕПИСКА КАЗАХСКОГО ХАНСТВА С СОСЕДНИМИ ГОСУДАРСТВАМИ (XVIII в.).....50

Темиргалиев Р.Д.

О ПОДСУДНОСТИ ЧИНГИЗИДОВ ТРАДИЦИОННОМУ СУДУ БИБЕВ.....61

**ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ
НОВАЯ ИСТОРИЯ
NEW HISTORY**

Динашева Л., Сандыбаева А.

ЛЕЧЕБНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ГОРОДА ТУРКЕСТАНА И ОКАЗАНИЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ В КОНЦЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....69

Зинуров Р.Н.

АБУЛХАИР ХАН – БАШКИРСКИЙ СЛЕД. (СОБЫТИЯ И ФАКТЫ).....77

Мұхатова О.Х.

XIX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПРАВОСЛАВИЕЛІК МИССИОНЕРЛЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ.....89

Абдулина А.Т.

К ИСТОРИОГРАФИИ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОСЛАВНОГО МИССИОНЕРСТВА В КАЗАХСТАНЕ.....101

Қуанбай О.Б.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ САРЖАНА КАСЫМУЛЫ В НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНЫХ ВОССТАНИЯХ КАЗАХСКОГО НАРОДА В 1825–1836 ГГ.....109

**КЕҢЕС ДӘУІРІ ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА
SOVIET PERIOD HISTORY**

Капаева А.Т., Касымова Д.Б. ФОРМИРОВАНИЕ КАДРОВ В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ: СТИЛЬ ЖУМАБАЯ ШАЯХМЕТОВА.....	120
Ахмет А.Қ. УНИВЕРСИТЕТ ТАРИХЫ: ТАСАДА ҚАЛҒАН ДЕРЕКТЕР.....	130
Мырзатаева З., Алипова Д., Жұмабаева К., Сапанов С.Ж., Уалтаева А.С. АТЫРАУ ОБЛЫСЫНЫҢ 1920-1930 ЖЖ. ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ӨМІРІНДЕГІ МҮНАЙ ӨНДІРІСІНІҢ ОРНЫ.....	139
Сәтбай Т.Я., Жолдасұлы Т., Ахметбек Б.М. СӘУЛЕТШІЛЕР МЕН СУРЕТШІЛЕР ОДАҒЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ (1946-1970 жж.).....	149
Бәкір Ә.Қ., Тайман С.Т. М. ШОҚАЙ - МҮСЫЛМАН ЭМИГРАНТТАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫСЫ.....	160
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К., Бимолданова А.А. ОПИУМ ДЛЯ НАРОДА: АТЕИСТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАЗАХСТАНЦЕВ ПЕРИОДА «РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА».....	170

**ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ
ЭТНОЛОГИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
ETHNOLOGY AND ARCHEOLOGY**

Тоқтабай А.У. ТӘЖІКСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІ МЕН ТАРИХИ ОРЫНДАРЫ (ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ ЭКСПЕДИЦИЯ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	181
Орынбаева Г.У. КАЗАХСКИЙ АУЛ И СОВЕТСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ: ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В ПРЕДДВЕРИИ ГИБЕЛИ.....	191
Жомарт Ж. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ ҚОҢЫРАТ ТАЙПАСЫНЫҢ КӨНЕ ТАРИХЫ.....	200
Жетібаев К.М., Сиздиқов Б.С., Арынов Қ.С., Бахтыбаев М.М. СЫҒАНАҚ ҚАЛАШЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ.....	209
Abdigaliyeva D., Zhumabayev B., Isabayeva B. THE ROLE OF SACRED SITES IN THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM IN KAZAKHSTAN.....	219
Дуванбеков Р.С. О ПРОБЛЕМАХ ХРОНОЛОГИИ КАМЕННОЙ ИНДУСТРИИ ПАЛЕОЛИТА ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ.....	226

**Рецензия
Сын-пікір
Review**

Балтабаева К.Н. РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГУ: НӘБИЖАН МҰҚАМЕТХАНҰЛЫ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФЕНОМЕН: ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ БӨЛІНУІ МЕН ТҮТАСТАНУ ҮДЕРІСІ.....	236
---	-----

Басуға 29.03. 2022 қол қойылды
Шартты баспа табағы – 12,5
Офсеттік басылым
Таралымы 150 дана.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Отан тарихы» журналының редакциясында басылды